

Gerontososyoloji Ekseninde Yaşlılık Sürecinin Sosyo-Ekonomik Boyutları

Arş. Gör. Duygu ALPTEKİN*

Özet

Son yıllarda dünyada doğurganlık oranlarının düşmesi; tıbbi ve teknolojik gelişmeler ile birçok hastalığın kontrol altına alınabilmesi yaşlıların nüfus içindeki paylarının giderek artmasına neden olmuştur. Böylece yaşlılık dönemi birçok disiplin tarafından öncelikli olarak üzerinde durulan odak konulardan biri haline gelmiştir. Yaşlılık dönemini sosyal, kültürel ve ekonomik boyutları ile inceleyen; yaşlıların iyi bir yaşam sürdürebilmesi ve yaşam kalitesinin artırılmasına yönelik çalışmalar gerçekleştiren bilim alanlarından biri ise gerontososyolojidir. Bu çalışmada gerontososyolojik yaklaşımlar bağlamında yaşlıların toplumsal sistemdeki durumları ve sorunları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ayrıca toplumların yaşlı nüfus oranlarının daha da yükseleceği gerçeğine ilişkin hazırlıkları üzerinde durulmuştur. Bu kapsamda yaşlı bireylerin toplum yararına dönüştürülecek potansiyellerinin ortaya çıkarılabilmesi için sosyal destek sağlayan kurumsal mekanizmaların sunduğu olanaklar değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yaşlılık, gerontososyoloji, sosyal yaşlanma, yaşam kalitesi, yaşlılığın sosyal ve ekonomik boyutları

Abstract

Recently, the rate of the old among the total population has increased due to changes such as decreasing fertility rates, medical and technological improvements and being able to take many diseases under control. Therefore, old age period has become one of the significant focal points of various disciplines. Gerontology is one of the disciplines that examines the old age period with its social, cultural and economic dimensions and makes studies to enable the old to live a better life under high living conditions. This study attempted to bring up the situational analysis of the old from a gerontological approach. Moreover, this study touched upon, the preparations of the societies for the reality that the rate of the old population will get higher gradually. Within this framework, the facilities of the institutions that provide social support in order to convert the potentials of the old for the benefit of the society.

Keywords: Old age, gerontology, social aging, quality of life, social and economic dimensions of old age

* Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü

Giriş

Genel olarak 65 ve daha büyük yaştaki bireyler bilimsel çalışmalarda “yaşlı” olarak kabul edilmektedir (Pekcan, 2000: 51). Üçüncü yaş dönemi olarak da literatüre geçen yaşlılık sürecine ilişkin gerontolojik çalışmaların günümüzde hızla arttığı gözlenmektedir. Bu artışın nedeni, yaşa bağlı istatistiklerin gelecek yıllarda yaşlı nüfusun hızla artacağını öngörmesidir. Dünya nüfusunun giderek yaşlanması, sosyal, psikolojik ve ekonomik değişimlerin yoğun olarak yaşandığı yaşlılık döneminin farklı disiplinlerin işbirliğiyle diğer bir deyişle disiplinlerarası yaklaşım ile incelenmesini gerekli kılmaktadır. Bu bağlamda, disiplinlerarası bir bakış açısı ile yaşlılığın sosyal ve kültürel boyutunu ele alan gerontososyolojinin ülkemizde de giderek işlevsel hale gelmesi kaçınılmazdır.

Yaşlılık sürecini hem bireyleri hem de toplumları etkileyen doğal bir süreç olarak ele alan, yaşlılığın sadece biyolojik yönü olmadığını, sosyo-kültürel bağlamlarda incelenmesi gerektiğini vurgulayan gerontososyolojik yaklaşımların; yaşlılık sürecini daha iyi anlamak, çözümlenmek ve yaşlı sorunlarını daha iyi değerlendirmek gibi gerontoloji bilim dalı bünyesinde önemli katkılar sağladığını ifade etmek mümkündür. Gerontososyolojik yaklaşımlara göre yaşlılar, toplumdaki diğer bireylerle sosyal ilişkiler kuran ve topluma uyum sağlayan, yaşadığı çevreye, kente, ülkeye ilişkin öneri ve beklentileri olan bir grup olarak değerlendirilmelidir. Bu nedenle sosyal, politik ve ekonomik alanlara ait kurgunun sürekli olarak yeniden üretildiği günlük yaşamdaki örgütlenmeler, yaşlılığın bir sorundan çok bir olanak olarak tasarlanmasını ve yurttaşlara kaliteli yaşlanma koşulları sunmayı sağlamalıdır (Arun, 2008: 314). Bu bağlamda yaşlılık sürecine ilişkin olarak sosyoloji, psikoloji, sosyal hizmet, tıp, ekonomi gibi birçok bilim alanının disiplinlerarası ya da disiplinlerüstü çalışmalar gerçekleştirmeleri çok önemlidir.

1. Yaşlılık ve Gerontolojinin Yükselişi

Gerontologlara göre bir ülkenin nüfusunun %14'ünden fazlası 65 yaş ve üzeri bireylerden oluşuyorsa o toplumlar yaşlı toplum olarak nitelendirilebilir (Abay, 2007: 27). Günümüzün özellikle gelişmiş ve gelişmekte olan ülke toplumlarının zaman içindeki demografik evrimine bakıldığında, ortalama yaşam süresinin uzadığı ve nüfusun yaşlandığı görülmektedir. Yirminci yüzyılın başlarından itibaren doğurganlık oranlarının düşmesi, beslenme koşullarındaki iyileşmeler, temel halk sağlığı hizmetlerindeki gelişmeler ile tıpta görülen gelişmelere paralel bir şekilde birçok önemli bulaşıcı hastalıkların kontrol altına alınabilmesi ileri yaşlı nüfusun artmasına neden olmuştur (Çilingiroğlu ve Demirel, 2004: 226).

Ancak demografik olarak yaşlı nüfusun artışı, yaşlı bireylere götürülen sosyal hizmetler ve politikalarda değişime ayak uydurma konusunda sorunlara yol açabilmektedir. Şöyle ki; günümüzde bilim ve teknolojiye hızlı ilerlemeler ve iletişimin küreselleşmesi ile haberleşme ağının genişlemesi bireylerin eğitim düzeylerini ve kalitesini yükseltmektedir. Dünya genelinde bu değişimlerin daha eğitilmiş, beklentisi daha yüksek bir yaşlı nüfusun daha fazla sağlık hizmeti, daha uzun süreli ve daha kapsamlı sosyal güvenlik hakları talep etmesine yol açmaktadır. Bu sosyal beklentinin yükselmesi durumu, özellikle Avrupa ve Kuzey Amerika'da bulunan ülkeler olmak üzere yaşlı nüfusun en yüksek orana sahip olduğu ülkelerde görülmeye başlanmıştır (Çilingiroğlu ve Demirel, 2004: 226). Bu açıdan hızla yaşlanan toplumlarda yaşlıların topluma kazandırılması ve sosyal bütünleşmenin güçlendirilmesi bağlamında yaşlılık dönemine ait sorunlara ilişkin uygulamaya dönük, sürdürülebilir toplumsal destek sistemlerinin planlanması diğer bir ifadeyle yaşlılığa karşı toplumların hazırlıklı olması gerekmektedir.

Bu önem doğrultusunda, günümüzde yaşlılık dönemine ilgi artmış ve yaşlılığın tüm yönlerine ilişkin akademik çalışmalar gerontoloji bilim dalı

bünyesinde literatürde yerini almıştır. 1960'lerden itibaren akademik bir disiplin olarak var olan gerontoloji, günümüzde hızla gelişen, biyoloji, psikoloji, sosyoloji, sosyal hizmet ve kent planlaması gibi farklı disiplinler ile yakından ilişkili olan bir alandır (Onur, 2006: 286). Gerontologlar, üçüncü yaş dönemi olarak da adlandırılan yaşlılık döneminin tüm yönlerini, gerontolojinin çeşitli alt dallarında bilimsel olarak incelemektedirler (Canatan, 2008: 18). Bu doğrultuda toplumsal bir varlık olarak bireylerin yaşlılık döneminde değişen ve dönüşen yaşantıları farklı disiplinlerin bir arada çalışmasını gerekli kılan önemli araştırma konuları arasına girmiştir.

2. Gerontososyolojik Yaklaşımlar Bağlamında Yaşlıların Sosyo-Ekonomik Sorunları

Fiziksel olarak gerileme, biyolojik kapasitelerde azalma, toplumsal rollerde ve yaşamda esneklik, bireysel ve toplumsal beklenti düzeyinde giderek hızlanan bir düşüş olarak görülen yaşlılık döneminin (Canatan, 2008: 13) sosyal ve kültürel boyutu ise gerontososyoloji ya da toplumsal gerontoloji adı altında kurulan bilim dalına bağlı çalışmalarda irdelenmektedir. Bu çalışmalarda "sosyal yaşlanma" kapsamındaki konular ele alınmaktadır.

Bireyin yaşlanmasına toplumun etki etmesi ve toplumun içinde yaşayan bireyin yaşlanmasından toplumun etkilenmesi anlamındaki (Canatan, 2008: 16) sosyal yaşlanma terimi konu içeriği yönünden oldukça zengindir. Bu bağlamda toplumsal gerontologlar, toplumsal değişimlerin yaşlılık ve toplumsal yapılar üzerindeki etkileri ile yaşlanma karşısındaki toplumsal tutumları ve bunların yaşlı nüfusa etkilerini araştırmaktadırlar (Onur, 2006: 286). Yaşlı bireyler ile bu bireylerin yaşadıkları toplum arasındaki bu karşılıklı etkileşimler bağlamında yaşlıların topluma kazandırılması, hem yaşlıların yaşam doyumunu artırmak hem de toplumların sürekliliğini sağlamak açısından gereklidir. Özellikle gelişmiş toplumlarda görülen yaşlı nüfus artışına paralel olarak yaşlıların yaşam kalitesinin artırılması, toplumsal kalkınmanın devamlılığı açısından büyük önem taşımaktadır.

Bu çalışmada yaşlı birey ile toplum arasındaki etkileşimleri irdeleyen gerontososyolojik kuramlar arasında en yaygın olarak bilinen ve literatürde üzerinde en çok tartışılan yaşamdan geri çekilme teorisi, aktivite teorisi ve süreklilik teorisi yaşlıların sosyo-ekonomik sorunları bağlamında ele alınacaktır. Ayrıca sosyoloji literatüründe yer alan modernleşme teorisinin yaşlılığa ilişkin önemli savlarına değinilecektir.

2.1. Yaşamdan Geri Çekilme Teorisi

Yaşlılık dönemi, dünya genelinde insanların kendilerini içinde bulmak istemedikleri ve korku hissiyle yaklaştıkları bir yaşamsal evredir. Çünkü yaşlılık kavram olarak zayıflık ve muhtaçlıkla özdeşleştirilmiştir. Bununla birlikte yaşlıya ve yaşlılığa önyargılarla ve olumsuz anlam içeren kalıplaşmış düşüncelerle bakılmaktadır (Harwood, 2007: 61). Örneğin, sıklıkla karşılaşılan "yaşlı hastadır, cinsiyetsizdir, çirkindir, güçsüzdür ve zihinsel olarak yetersizdir" yargıları, yaşlının toplum içinde olumsuz değerlendirilmelere maruz kaldığını göstermektedir (Çilingiroğlu ve Demirel, 2004: 227-228).

Bu bağlamda yaşlılık toplumda yavaş yavaş geri çekilme süreci olarak görülmektedir. Sosyolojide fonksiyonalist teoriden temel almış "Yaşamdan Geri Çekilme Teorisi", bu konuya ilişkin geliştirilen, toplumsal gerontologların ilk teorilerinden birisidir. İlk olarak 1961 yılında Elaine Cumming ve William E. Henry tarafından geliştirilen bu kuram, yaşlıların, sosyal ilişkilerinin ve rollerinin sürdürülmesinde gereklilik arz eden enerji ve güçlerinin azaldığı veya kaybolduğunu öne sürmüştür. Hatta bazı fonksiyonalistler tarafından yaşlıların bu durumunun, toplumu kesintiye uğratma tehlikesini de beraberinde getirdiği savunulmuştur (Demirbilek, 2005: 229-230). Fonksiyonalistlerin bu olumsuz tepkisine paralel olarak, fiziksel etkinliklerin azalması ile rollerin azalması ya da kaybının yaşlının toplumdan uzaklaşmasına ve kendi iç dünyasına çekilmesine yol açtığı da bir gerçektir. Kaybedilen bu roller bireyin aile ilişkilerini, mesleğini ve topluma ait oluş-

luğunu (toplumsal aidiyetini) olumsuz yönde etkilemektedir (Akdemir vd., 2007: 216). Yaşlıya karşı bu fonksiyonist bakış açısında oluşan olumsuz toplumsal tutum ve değerler nedeniyle toplumun da yaşlı bireylerden uzaklaşması toplumsal bir sorunun oluşmasına zemin hazırlamaktadır. İleri boyutlarda bu durum, yaşlılara sunulacak kurumsal hizmetlerin kısıtlanmasına, yaşlının sosyal destekten yoksun olmasına ve yaşlının psikolojik çöküntüye uğramasına yol açabilme tehlikesini beraberinde getirmektedir.

Yaşlı nüfus ekonomik faaliyetlerin dışında kalan veya işgücüne katılımları sınırlı olan yaş kategorilerinden birisidir (Kuzgun, 2002: 38). Bununla birlikte fonksiyonist bir bakış açısıyla yaşlılara salt üretkenlik açısından yaklaşmak, yaşlıların aynı zamanda tüketen bir nüfus olduğu gerçeğini gözleyebilmektedir. Aslında döngüsel olarak yaşlıların tüketim davranışlarının sosyo-ekonomik düzeylerine bağlı olarak gerçekleştiği gerçeğine de bu noktada dikkat çekmek gerekir. Bu açıdan yaşlıların değişen sosyal, ekonomik, fiziksel ve psikolojik gereksinimleri ile bu gereksinimlerini karşılayabilmede sosyo-ekonomik yeterlilikleri, üzerinde durulması gereken önemli konulardır.

Gelirin düşmesi, sosyal ilişkilerin zayıflaması ile sağlık sorunlarının ve harcamalarının artması gibi yaşlılık sürecine girildiğinde ortaya çıkan sorunlar, yaşlıların tüketme eğilimlerini etkileyebilmektedir (Marangoz, 2006: 2). Bu nedenle, yaşlıların kurumsal olarak desteklenmesi açısından yaşlı tüketicilerin sayısının giderek arttığı gerçeği de büyük önem ve anlam kazanmaktadır. Kısacası, yaşlıların toplumsal gelişmenin önünde bir engel olarak görmenin hiçbir olumlu tarafı olmadığı gibi, yaşlıların refahının artırılmasının aslında toplum refahını arttırmak olduğunu belirtmek mümkündür.

2.2. Aktivite Teorisi

Yaşlıların bir ayrımcılığa uğradığını öne süren bilimsel çalışmalarda, 'bir yaş grubunun lehinde

ya da aleyhinde olarak bir kişiye genellikle sadece yaşı nedeniyle gösterilen farklı tavır, ön yargı, hareket, eylem ve kurumsal düzenlemeler (Akdemir vd., 2007: 218)' olarak tanımlanan "yaşlı ayrımcılığı" kavramına yer verilmektedir. Biyolojik bir bakış açısından kaynaklanan yaşlı ayrımcılığı, sosyolojik bakışın eksikliği nedeniyle yaşlılığın olumsuz algılanmasının temel nedenlerinden biri olmakta ve bu nedenle toplumun gelişimi açısından yaşlının potansiyelleri kullanılamamaktadır. Bununla birlikte toplumun genelinde yaşlılara karşı olumsuz değer ve tutumların değiştirilmesi ile yaşlılara özgüven kazandırılması toplumsal gerontolojinin önemli görevleri olarak kabul edilmektedir (Tufan, 2002: 8).

Bu doğrultuda ortaya çıkan yaşlıların esas ihtiyacının toplumsal rollerin dışına itilmek değil, üretici olmak ve sosyal aktiviteler içerisinde yer alabilmek olduğunu savunan aktivite teorisi, yaşlıların farklı ilgi, ihtiyaç ve fiziksel yetenekleri olduğunu vurgulayarak, uygun bireysel aktivitelerle yaşlıların kişisel doyumunun sağlanabildiği görüşünü ortaya atmaktadır (Demirbilek, 2005: 233). Diğer bir ifadeyle aktivite teorisinin öne sürdüğü temel fikir, yaş farkının insanları birbirinden ayıran temel ölçütlerden biri olamayacağı, esas ayrımın insanların etkinliklerinde ve yararlı olma durumlarında yattığıdır. Pasiflik, istenmeyen ve bireyleri toplumdan soyutlayan, işe yaramazlık duygusunu körükleyen olumsuz bir yaşantılar zinciri oluşturur. Bu nedenle yaşlılıkta pasif olma durumu, bireyi mutsuzluğa götüreceği için mutlaka engellenmesi gerekmektedir (Tufan, 2002: 139).

Gerontoloji uygulayıcılarının yaşlılar için sorumluluklar ve zorunluluklar içeren yeni roller geliştirme çabalarında, söz konusu aktivite yaklaşımının etkileri görülmektedir (Canatan, 2008: 51). Bireylerin yaşlılık sürecine adaptasyonunun sağlanması ve yaşlıların topluma katılımlarının artırılması, yaşam memnuniyeti duygusunu da yükseltecek olan çeşitli aktiviteler ile mümkün olabilmektedir (Peck, 1968: 90). Nitekim çeşitli sosyal rollerle topluma bağlılığı yüksek olan yaşlıların, bağlılığı düşük

yaşlılardan daha fazla yaşam memnuniyetine sahip olduğu birçok araştırmada da kanıtlanmıştır (Neu-garten vd., 1968: 173).

Bu doğrultuda yaşam memnuniyetinin ve kalitesinin artırılmasına yönelik çalışmaların yaşlıların sosyo-ekonomik refahının sağlanmasına yönelik kapsamlı bir yaklaşım sunduğunu ifade etmek mümkündür. Şöyle ki; dünya genelinde ve özellikle gelişmiş ülke toplumlarında artış gösteren ve önümüzdeki yıllarda artması beklenen yaşlı nüfusun toplumla entegre edilerek aile ve toplum için dezavantajlı olmaktan çıkarılması ve katkı sağlayan bir konuma yükseltilmesi gerekmektedir. Bunun için ise yaşlı bireylerin fiziksel ve ruhsal sağlığının iyileştirilmesi amaçlanmalıdır. Tersini durumda sayısı azalan genç ve üretken nüfusun, sayısı giderek artan yaşlı nüfusun sosyal, ekonomik ve duygusal gereksinimlerini karşılaması zorlaşacaktır (Şener, 2009: 3) ve bu durumun toplumların ekonomik yapılarını ve işleyişlerini olumsuz yönde etkilemesi kaçınılmaz olacaktır. Örneğin, ABD’de nüfusun yaşlanmaya başlaması ile 1970’li yılların sonlarından itibaren “yaşlı nüfusun desteklenmesinde ekonominin yeterliliği” kavramı üzerinde durulduğu görülmektedir ve bu kavramın özellikle sosyal güvenlik fonlarında yaşanan krizler, işsizlik ve enflasyon oranındaki artış nedeniyle önem kazanması, çözülmesi gereken yeni bir ekonomik sorunla karşı karşıya kalındığının bir habercisidir (Kuzgun, 2002: 38).

Bu doğrultuda yaşlılık sürecinin olumsuz yönleri olarak sunulan gelirin düşmesi ve sağlık sorunlarının artması (Kahana vd., 1982: 149; Harwood, 2007: 224), barınma, giyinme, güvenlikte olma gibi temel ihtiyaçların (Maslow, 1943: 370) karşılanması temelde ele alınmalıdır. Örneğin, düşük gelire sahip olan yaşlı bir bireyin temel ihtiyaçlarını karşılayamayacağı açıktır. Temel ihtiyaçların karşılanması durumunda da, yaşam memnuniyeti sağlanamayacak, toplumda aktif olma, saygınlık kazanma, başarılı olma gibi, ihtiyaçlar hiyerarşisinin üst basamaklarında yer alan ihtiyaçların karşılanması zorlaşacaktır. Böyle bir durumda öncelikli olarak temel

ihtiyaçların karşılanması ve sorunların giderilmesi yönünde yaşlılara sosyal destek sağlanmalıdır. Sonuç olarak, toplumsal yapının kişinin deneyimleri ve değerleri üzerindeki etkileri göz ardı edilmemelidir (Becker, 1968: 14). Bunun için yaşlıların yaşam kalitesini yükselten ve sorunlarına çözüm getiren nitelikli sosyal hizmetlerin artırılması yönünde sosyal politikalar oluşturulmalıdır.

Özetle, iyi bir yaşlılık sürecinin geçirilmesinde bireylerin gelir düzeylerinin yüksekliğinin ve yapılan kurumsal yardımların etkili olduğu açıktır (Liebig, 2006: 242). Bu bağlamda Türkiye’de yaşam memnuniyetini ölçen araştırmalardaki yaşlıların kendi ekonomik durumlarını değerlendirmelerine ilişkin bazı bulgular dikkate değerdir. 65 ve daha büyük yaşta bireylerin ve yakın geleceğin potansiyel yaşlı bireyleri olarak görülen 45-64 yaş grubundaki bireylerin çalışan ve emekli olan ayrımına dayanarak gelir memnuniyetlerini ortaya koyan veriler aşağıdaki istatistiklerde verilmiştir.

Tablo 1: Emekli Maaşlarının Yeterliliği

Yıl \ Yaş	%	45-54	55-64	65 +
2003	Evet	11.17	13.89	16.23
	Hayır	71.50	64.77	61.16
	Fikri Yok	17.33	21.34	22.61
2004	Evet	13.03	11.30	20.96
	Hayır	86.22	86.40	78.46
	Fikri Yok	0.74	2.30	0.57
2005	Evet	13.27	19.14	20.23
	Hayır	85.57	80.59	79.55
	Fikri Yok	1.16	0.27	0.23
2006	Evet	12.07	13.07	25.81
	Hayır	87.93	86.73	73.83
	Fikri Yok	-	0.20	0.36
2007	Evet	11.61	12.35	18.55
	Hayır	88.17	87.65	80.29
	Fikri Yok	0.22	-	1.16
2008	Evet	8.13	13.17	16.81
	Hayır	90.20	86.21	83.19
	Fikri Yok	1.67	0.62	-
2009	Evet	12,67	11,19	18,16
	Hayır	86,67	88,12	81,11
	Fikri Yok	0,66	0,68	0,73

Kaynak: TÜİK, 2011.

Yukarıdaki tablo, emekli olan bireylerin “Emekli maaşlarının miktarı yeterli mi?” sorusuna verdikleri cevapların oranlarını içermektedir. Oranlar incelendiğinde araştırma kapsamına alınan yaşlı bireylerin büyük çoğunluğunun emekli maaşlarının yeterli olmadığı kanaatini taşıdığını ifade etmek mümkündür. Emekli maaşlarının miktarının yeterli olmadığını düşünen 65 ve daha büyük yaşta bireylerin oranı 2003 yılında % 61,16 iken, bu oran 2009 yılında % 81,11’e yükselmiştir.

Tablo 2: İşyerinde Ücret Miktarının Yeterliliği

YIL	YAŞ					
	45-54		55-64		65 +	
	Sorun var	Sorun var	Sorun var	Sorun var	Sorun var	Sorun var
2003	71.49	28.51	54.45	45.55	100.00	-
2004	70.05	29.95	59.22	40.78	50.23	49.77
2005	69.79	30.21	77.71	22.29	46.46	53.54
2006	58.94	41.06	56.94	43.06	52.40	47.60
2007	61.70	38.30	75.05	24.95	91.08	8.92
2008	60.15	39.85	54.00	46.00	89.43	10.57
2009	52.18	47.82	47,42	52,58	4,96	95,04

Kaynak: TÜİK, 2011.

Tablo 2’de ise, ücretli / maaşlı / yevmiyeli çalışan bireylerin “İşyerinde ücret miktarında sorun var mı?” sorusuna verdikleri cevapların oranları görülmektedir. Buna göre; 45 ve daha büyük yaşta çalışmaya devam eden bireylerin genel olarak ücretlerin miktarı konusunda sıkıntı duydukları anlaşılmaktadır. Ancak 65 ve daha büyük yaşta bireylerin bu soruya verdikleri cevapların dağılımına bakıldığında 2008 ve 2009 yıllarına ait oranların büyük bir farklılık göstermesi dikkat çekicidir. 2008 yılında ücret miktarının yeterli olduğunu düşünen bu yaş grubundaki bireylerin oranı % 10,57 iken, 2009 yılında bu oranının % 95,04’e yükseldiği görülmektedir. Küresel ekonomik krizin yaşandığı 2009 yılında çalışan bireylerin maaşların miktarından çok bir işte çalışıyor olmayı önemsemesi ise bu artışın nedenlerinden biri olarak yorumlanabilir. İşsiz kalmaktansa düşük ücrette çalışmak, kriz sürecini atlatabilmek için bireylerde hakim olan genel tutum olmuştur.

Genel olarak, yaşlı bireylerin ekonomik açıdan yaşam memnuniyetlerinin düşük olduğu görülmektedir. Bu durum gelişmekte olan bir ülke olarak Türkiye’nin yaşlanma sürecine girdiği gerçeği ile daha fazla önem kazanmaktadır. 1990 yılında 2.419.200 olan 65 ve daha büyük yaşta ülke nüfusu, 1997 yılında 3.021.000’e ve 2000 yılında 3.858.949’a yükselerek, 2004 yılında 4,5 milyona ulaşmıştır. Bununla birlikte yaşlılık sürecindeki bireylerin cinsiyet dağılımında kadınların erkeklerden sayıca fazla olması da dikkat çekicidir. Yapılan istatistiksel tahminlerde yaşlı nüfusta kadınların bu durumunun artarak devam edeceği de öngörülmektedir (Tufan ve Koçman, 2007: 87). Kısacası, yaşlı nüfus oranı ve ortalama yaşam beklentisi açısından Avrupa ülkelerinin çok altında olmasına rağmen (Abay, 2007: 274) Türkiye’nin giderek yaşlanan bir ülke olduğunu belirtmek mümkündür.

Sonuç olarak aktivite teorisinde bireyler, topluma olan yararları ölçüt alınarak değerlendirilmektedir. Bununla birlikte, yaşlıların toplumsallaşma sürecinde önceki yaşantılarının farklılıklar taşıdığı ise gözden kaçırılmaktadır. Yaşlının aktif olma durumu, geçmiş yaşamlarındaki deneyimlerine ve elde ettikleri nesnel kaynaklara göre farklılık sergileyebilmektedir. Bu nedenle yaşlılık sürecinin toplumsallaşma sürecinin bir kesiti olarak değerlendirildiği ve yaşlıların toplumsal konumları ile sorunlarının bu bağlamda irdelendiği süreklilik teorisine değinmek yaşlı sorunlarına farklı bir açıdan bakmayı sağlayacaktır.

2.3. Süreklilik Teorisi

Bireyin doğumuyla birlikte başlayan toplumsallaşma süreci, yetişkinlik döneminde içinde bulunduğu sosyal sınıfın gelir, meslek, yaşam biçimi ve tüketim alışkanlıkları gibi özellikleri çerçevesinde devam etmektedir. Bu bağlamda sınıf sadece ekonomik faktörlere dayalı yaşam koşullarını değil, kültürel sermayenin olduğu sosyal bir ortama da işaret eder (Görgün Baran, 2008: 88). Bu ortamda birey ait olduğu sınıflar, sahip olduğu statüler ve roller bağla-

mında güç ve destek ağlarına kavuşur. Öte yandan, bu sosyo-kültürel birikimlerin yaşlılık döneminde de etkisi devam etmektedir. Yaşlılık döneminde bireylerin sosyal beklentileri, statüleri ve yaşam koşulları değişmeye başlasa da (Kahana vd., 1982: 148; Posner, 1995: 22) bu bireyler geçmiş birikimlerini kullanmaya devam etmek istemektedirler.

Süreklilik teorisi, yaşlılık sürecini bu bağlamda ele alarak literatüre önemli katkılarda bulunmuştur. Atchley tarafından geliştirilmiş olan süreklilik teorisine göre bireyler zamanla kişiliklerinin bir parçası haline gelen yetişkinlik sürecinde edindikleri birtakım alışkanlıkları, ilişkileri, becerileri ve tercihleri yaşlılık sürecinde de devam ettirme eğilimini gösterirler (Onur, 2006: 350). Diğer bir ifadeyle, bu kurama göre birey, yetişkinlik sürecinde geliştirdiği kişilik özelliklerini yaşlılık sürecinde de korumaya ve sürdürmeye yönelmektedir (Emiroğlu, 1989: 25). Süreklilik kuramı yaşlı bireylerin yaşa ilişkin olarak değişen durumlara uyum sağlayabilmeleri konusunda önceki yaşam deneyimlerinin alt yapısının önemini vurgulamaktadır (Street, 2007: 149).

Bu açıklamalar doğrultusunda sosyal yönleriyle yaşlılığın, her bireyin farklı deneyimler yaşadığı bir dönem olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu farklılık bireylerin farklı toplumsallaşma süreçleri geçirmesinden kaynaklanan beşeri sermayelerinin farklılığıdır ve yaşlıların beklentilerini karşılayabilme düzeyinde belirleyici bir rol oynamaktadır. Yaşlılara yönelik sosyal hizmetler uygulanırken yaşlıların geçmiş toplumsallaşma deneyimleri göz önünde bulundurulmalı ve bu hizmetler kapsamında yaşlılara psikolojik destek sağlanmalıdır.

2.4. Modernleşme Teorisinde Yaşlılık

Sosyolojik bir kuram olarak modernleşme teorisi, endüstrileşmenin yaşlı bireyler açısından olumsuz bir gelişme olduğunu ve endüstrileşmenin gelişmesiyle yaşlının statüsünün gerilediğini öne sürmektedir (Tufan, 2002: 146). Modernleşme teorisine göre, geleneksel tarım ve el işçiliği üretimin-

den fabrikalarda endüstriyel üretime geçilmesi, yeni meslekleri ortaya çıkararak geleneksel becerilerin ve uğraşların değersizleşmesine neden olmuştur. Yaşlı bireylerin statülerinin yükselmesine katkısı olan geleneksel bilgi ve beceriler, bilim ve teknolojiadaki gelişmeler ile birlikte önemini yitirmiştir (Harwood, 2007: 14; Street, 2007: 159).

Bununla birlikte günümüz bilgi toplumlarında geçmişe kıyasla eğitim düzeyi yükselen ve bu yükselişe paralel olarak beklentilerinde artış gözlenen yaşlı nüfusun arzu ettiği yaşam kalitesinin de yükseldiği gerçeği gözden kaçırılmamalıdır. Artan okur-yazarlık oranı, eğitim düzeyi ile tıbbi ve teknolojik gelişmeler, yaşlı bireylerin yaşamlarına olumlu yönde etki eden oluşumlardır. Bu gelişmelerin yaşlıların sağlıklı bir yaşam sürdürebilmesi ve sosyal refahının sağlanması yönünde toplumsal kurumlar tarafından etkinleştirilmesi önemlidir.

Sonuç

Yaşlılığın bir sorun olarak ele alınmasının yerine yaşlılık sürecinde ortaya çıkabilecek sıkıntı ve sorunlar için önlemler alınması, toplumların ve bireylerin refahı için son derece önemlidir. Bu yönde hazırlanacak sosyal politikalar ve gerçekleştirilecek girişimler, sosyal destek ağını güçlendirerek yaşlı ile toplum arasında sağlıklı bir aidiyet duygusu ve işbirliğine dayalı sosyal yaşam örüntüleri oluşturacaktır. Örneğin; yaşlıların barınma ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik huzurevlerinin ve bakımevlerinin sayısı ile kalitesinin artırılması, sağlık sorunlarının yaşlılık konusunda özel eğitim alan sağlık ekiplerinin hizmetleriyle karşılanması ve yaşlıların topluma aktif olarak katılmalarını sağlayacak olanakların hazırlanması gibi girişimleri, yaşlıların yaşam memnuniyetlerinin sağlanması için gerekli bazı atılımlar olarak saymak mümkündür.

Toplumdaki kurumsal yapıların, insan hakları temelinde oluşturulan sosyal politikalarla yaşlı sorunlarını gidermede ve yaşlılık sürecinin iyi geçirilmesinde etkin bir rol oynaması ve başarıya ulaşması

mümkün olacaktır. Bununla birlikte yaşlılıkta gelecek endişesini ortadan kaldıracak sosyal güvenlik uygulamalarının yaşam standartlarına göre düzenlenmesi gerekliliği açıktır. Diğer bir ifadeyle, yaşlıların sosyo-ekonomik düzeylerine ilişkin nitel ve nicel verilerin, yaşlılar için en azından toplumdaki asgari yaşam standartlarının sağlandığını göstermesi gerekir. Veri zenginliğinin oluşturulması açısından ise, farklı disiplinler bağlamında gerontolojik araştırmaların gerçekleştirilmesi çok önemlidir.

Sonuç olarak, dünya nüfusunun hızlı bir yaşlanma sürecinde olduğu göz ardı edilmeden, yaşlıların sorunlarını gidermeye yönelik daha kapsamlı ve uzun vadeli çözümlerin üretilmesi amaçlanmalıdır. Ayrıca, yaşlılığa karşı toplumdaki olumsuz görüş ve davranışların engellenmesine yönelik eğitim programlarına ağırlık verilmeli, bu yönde medyanın desteği alınarak eğitimin daha geniş kitleye ulaşması sağlanmalıdır.

Kaynaklar

Abay, Ali Rıza (2007), “Yaşlılık Olgusuna Nasıl Bakmalı?”, Editör: Mustafa Kemal Şan, *Sosyoloji Yazıları I Sakarya Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Ortak Çalışması*, Kızılelma Yayıncılık, İstanbul, s. 269-281.

Akdemir, Nuran, Fatma İlknur, Çınar ve Ülkü, Görgülü (2007), “Yaşlılığın Algılanması ve Yaşlı Ayrımcılığı”, *Turkish Journal of Geriatrics (Türk Geriatri Dergisi)*, Cilt: 10, Sayı: 4, Türk Geriatri Derneği Yayınları, Ankara, s. 215-222.

Arun, Özgür (2008), “Yaşlı Bireyin Türkiye Serüveni: Kaliteli Yaşlanma İmkânı Üzerine Senaryolar”, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 2, s.313-330.

Becker, Howard S. (1968), “Personal Change in Adult Life”, Editor: Bernice Levin Neugarten, *Middle Age and Aging: A Reader in Social Psychology*, University of Chicago Press, s. 148-156.

BM (2007), “Dünya Nüfus Projeksiyonları: 2006”, *Birleşmiş Milletler*, www.un.org.

Canatan, Ayşe (2008), *Sosyal Yönleriyle Yaşlılık*, Palme Yayıncılık, Ankara.

Çilingiroğlu, Nesrin ve Simge, Demirel (2004), “Yaşlılık ve Yaşlı Ayrımcılığı”, *Turkish Journal of Geriatrics (Türk Geriatri Dergisi)*, Cilt: 7, Sayı: 4, Türk Geriatri Derneği Yayınları, Ankara, s. 225-230.

Demirbilek, Sevda (2005), *Sosyal Güvenlik Sosyolojisi*, Legal Yayıncılık, İstanbul.

DPT (2007), *Türkiye’de Yaşlıların Durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı*, Devlet Planlama Teşkilatı Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü Yayın No: 2741, Ankara.

Emiroğlu, V. (1989), *Yaşlılık ve Yaşlının Sosyal Uyumu*, Başkent Yayınevi, Ankara.

Görgün Baran, Aylin (2008), “Yaşlılıkta Sosyalizasyon ve Yaşam Kalitesi”, *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, Yaşlı Sorunlarını Araştırma Derneği Yayınları, 2, s. 86-97.

Harwood, Jake (2007), *Understanding Communication and Aging / Developing Knowledge and Awareness*, Sage Publications, California.

Kahana, Eva, Thomas, Fairchild ve Boaz, Kahana (1982), “Adaptation”, Editors: David J. Mangen & Warren A. Peterson, *Research Instruments in Social Gerontology Volume 1-Clinical and Social Psychology*, U of Minnesota Press, s. 145-159.

Kayhan Kuzgun, İnci (2002), “Editöre Mektup”, *Turkish Journal of Geriatrics (Türk Geriatri Dergisi)*, Cilt: 5, Sayı: 1, Türk Geriatri Derneği Yayınları, Ankara, s. 38.

Liebig, Phoebe S. (2006), “Enduring Questions in Aging Policy”, Editors: Debra J. Sheets, Dana Burr Bradley & Jon Hendricks, *Enduring Questions in Gerontology*, Springer Publishing Company, New York, p. 231-254.

Marangoz, Mehmet (2006), “Yaşlı Tüketiciler ve Yaşlı Tüketicilerin Harcama Eğilimlerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma”, *Yönetim ve Ekonomi*, Cilt: 13, Sayı: 1, Celal Bayar Üniversitesi İİBF Yayınları, Manisa, s. 79-96.

Maslow, Abraham (1943), “A Theory of Human Motivation”, *Psychological Review*, 50, s. 370-396.

Neugarten, Bernice L., Robert J., HAVISHURST ve Sheldon S., TOBIN (1968), “Personality and Patterns of Aging”, Editor: Bernice Levin Neugarten, *Middle Age and Aging: A Reader in Social Psychology*, University of Chicago Press, s. 173-177.

Onur, Bekir (2006), *Gelişim Psikolojisi / Yetişkinlik Yaşlılık Ölüm*, 7. Baskı, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.

Özer, Melek ve Özlem, Karabulut (2003), “Yaşlılarda Yaşam Doyumu”, *Turkish Journal of Geriatrics (Türk Geriatri Dergisi)*, Cilt: 6, Sayı: 2, Türk Geriatri Derneği Yayınları, Ankara, s. 72-74.

Peck, Robert C. (1968), “Psychological Developments in The Second Half of Life”, Editor: Bernice Levin Neugarten, *Middle Age and Aging: A Reader in Social Psychology*, University of Chicago Press, s. 88-92.

Pekcan, Hikmet (2000), “Yaşlılık”, *Antropoloji ve Yaşlılık Prof. Dr. Vedia Emiroğlu'na Armağan*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayını, Ankara.

Posner, Richard A. (1995), *Aging and Old Age*, University of Chicago Press.

Street, D. A. (2007), “Sociological Approaches to Understanding Age and Aging”, Editor: J. A. Blackburn & C. N. Dulmus, *Handbook of Gerontology*, John Willey & Sons, New Jersey, s. 143-168.

Şener, Arzu (2009), “Yaşlılık, Yaşam Doyumu ve Boş Zaman Faaliyetleri”, *Makaleler*, <http://www.sdergi.hacettepe.edu.tr/yasamdoyumu.pdf>.

Teletar, Tahsin Gökhan ve Hilal, Özcebe (2004), “Yaşlı Nüfus ve Yaşam Kalitelerinin Yükseltilmesi”, *Turkish Journal of Geriatrics (Türk Geriatri Dergisi)*, Cilt: 7, Sayı: 3, Türk Geriatri Derneği Yayınları, Ankara, s. 162-165.

Tufan, İsmail (2002), *Antik Çağdan Günümüze Yaşlılık / Sosyolojik Yaşlanma*, Aykırı Yayıncılık, İstanbul.

Tufan, İsmail ve Asuman, Koçman (2007), “Gerontoloji Türkiye’de Bir İhtiyaç mı?”, *The Journal of Gerobilim (Gerobilim Dergisi)*, Yıl: 1, Sayı:1, Antalya, s. 87-98.

Tüik (2009), “Yaşam Memnuniyeti İstatistikleri Veritabanı”, Türkiye İstatistik Kurumu, <http://www.tuik.gov.tr>.